2018 sosyal bilgiler öğretim programı ile ders kitaplarının harita kullanımı açısından incelenmesi

Examination of map usage in social studies curriculum and text book (2018)

Ayşe Vildan ÜNAL¹ , Tuğba Cevriye ÖZKARAL²

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Anabilim dalı, Konya, Türkiye

²Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Anabilim dalı, Konya, Türkiye

ORCID: A.V.Ü. 0000-0001-6438-6545; T.C.Ö. 0000-0003-4595-816X

ÖZ

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programı ve ders kitaplarında harita kullanımına yönelik bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı; 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan haritalara ilişkin kazanım ve becerilerin incelenmesi ile 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan haritaların kartografik açıdan yorumlanmasıdır. Programda yer alan “mekânsal algılama”, “harita okuryazarlığı” ve “konum analizi” becerileri açısından haritaların kullanım amacına uygunluğu ile harita elemanlarının doğruyu yansıtmadığı, metin-harita uyumu da tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve araştırmanın bulguları doküman analizi kullanılarak elde edilmiştir. Veriler betimsel analiz yoluyla değerlendirilmiştir ve amaçsal örneklemeden yararlanılmıştır. Böylece, 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı ile 2018 yılında Anadolu yayıncılık tarafından yayınlanan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ve MEB tarafından yayınlanan 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından faydalanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında; programda 5,6 ve 7. sınıf düzeylerinde haritaya ilişkin 4 kazanıma yer verildiği saptanmıştır. Ders kitaplarında yer alan haritaların kartografik yorumlamaları sonucunda ise şu tespitler öne çıkmıştır: 6. Sınıf ders kitabında İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası haritasında lejant eksik verilmiştir. 7. Sınıf ders kitabında Türkiye’nin 2017 göç haritasının elemanları doğru verildiği için harita okumayı kolaylaştırmıştır. Ayrıca incelenen birçok haritanın kaynağının olmaması kaynakçalarının verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitabı, Sosyal Bilgiler, Harita

ABSTRACT

It has been determined that there is no study on the use of maps in the social studies curriculum (2018) and textbooks. Thus, this study prioritizes the analysis of students’ acquired facility and skills related to the field of maps in the 2018 social studies curriculum. The secondary analysis involves interpreting the usage of maps in social studies textbooks of Grades 5, 6, and 7 from a cartographic perspective. The focus here is on spatial perception skills, map literacy skills, and location analysis skills that are defined suitable of the map and that lead to the definition of text-map correlations. A qualitative research method was used, and the findings were obtained through document analysis. Data were evaluated through descriptive analysis, and a purposeful sample was used. The study investigated the social studies curriculum (2018); the Grade 5 social studies textbook (Anadolu Yayıncılık 2018); and the Grade 6 and Grade 7 social studies textbooks published by the Ministry of National Education. It was found that there were four gains related to map at Grades 5, 6, and 7. As a result some maps are inadequate which the legend of the pre-Islamic Arabian Peninsula maps to be inaccurate in the Grade 6 textbook. Another situation is that a migration map of Turkey in 2017 is convenient for map reading. It is suggested social textbook maps that have references are essential.

Keywords: Textbook, Social Studies, Map.

Başvuru/Submitted: 01.03.2019 **Kabul/Accepted:** 08.05.2019

Sorumlu yazar / Corresponding author: Ayşe Vildan Ünal / aysevildanunal@gmail.com

Atıf/Citation: Unal, A.V., Ozkaral, T.C. (2019). 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ile ders kitaplarının harita kullanımı açısından incelenmesi. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (s. 167-178) içinde. İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.018>

1. GİRİŞ

Öğretim programları öğrenciye kazandırılması amaçlanan beceri ve nitelikli eğitimin anahtarı özelliğini taşımaktadır. Öğrencilere hedeflenen bilgi aktarımında içeriklerin doğru aktarılmasında güncellik ilkesi doğrultusunda öğretim programları önemli yer tutmaktadır (Turan, 2018). Öğrenciye yol göstermesi açısından yaygın kullanılan kaynaklar ders kitaplarıdır (Doğan ve Tuğ, 2017). Öğretmenin rehber olduğu yeni sistemde birincil kaynaklar gerçekçi niteliğe sahip olmalıdır (Karadeniz, Eker ve Burunsuz, 2015).

“Sosyal Bilgiler dersi, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB, 2005). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan haritalar öğrenmede birincil kaynak olmasının yanında coğrafyanın özü niteliğindedir (Aksoy ve Sönmez, 2012). Coğrafya bir mekân bilimi olup insan ve mekân arasındaki ilişkiyi ortaya koyan multidisipliner bir ilimdir. Geçmişten günümüze insanlar farklı mekânlar hakkında bilgi sahibi olma arayışı içindedirler (Kızılçaoğlu, 2007). Bu yüzden bulundukları coğrafyanın şartlarını öğrenmek için coğrafyanın temel unsurlarından faydalanmaları gerekmektedir (Buğdaycı ve Bildirici, 2009).

Coğrafi çalışmalar insan ve mekân arasındaki ilişkiyi incelerken bir takım ilkelere dayanır. Bu ilişkiyi açıklarken de nedensellik ilkeleriyle örtüşen olay ve olguların yayılımı da dağılışı ilkesiyle belirtilmektedir. Coğrafyacıların dağılışı ilkesini en iyi yansıtan ve açıklayan öğretim araçları da haritalardır (Ünlü ve Güneçgörü, 2013). Bu bağlamda, öğrenmenin etkili ve kalıcı olması için görsel materyaller önemlidir. Eğitimde görsel malzemelerden faydalanılan birincil kaynak ders kitaplarıdır. Akengin’e göre (2015); tarihi olayların nasıl geliştiği, nasıl sonuçlandığı ve sınırlarının bilinmesi de mekân kavramı ile ilişkilidir. Olay ve olguların mekân üzerindeki gelişiminin ortaya çıkarılması ve coğrafi düşünme becerilerine göre yorumlanabilmesi haritalar aracılığıyla yapılmaktadır.

Tarih öğretiminde zaman ve mekân ilişkisi ele alınması gerekirken ezberci dayalı bir öğretim benimsenmektedir. Tarih öğretiminde kronoloji kavramı önemlidir fakat sadece haritalar kullanım kapsamında mekân ile bağlantı kurulup, tarihi olaylar öğrenciye aktarılmalıdır. Mekânsal bağlantı ile hazırlanan haritalar göç yolları, savaş alanları, devletlerin yayılışını açıklayan haritalara yer verilmektedir.

Geçmişten günümüze gelişen Coğrafi Bilgi Sistemleri sayesinde coğrafyanın temel unsurlarına haritalar üzerinde ulaşmak mümkündür. Mekânsal soruları yanıtlamaya yardımcı olan haritalar kullanım amacına göre mühendislikten eğitim öğretime kadar çeşitli alanlarda yer edinmiştir. Haritaların tasarlanmasında öğrencinin seviyesine ve yaşına uygun şekilde hazırlanmasında uzmanlar ile kartograflardan yararlanılmalıdır (Buğdaycı, 2012). Özellikle ilköğretim çağındaki çocukların merak duygularının daha fazla olması Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan coğrafya konularının öğretimini kolaylaştırmaktadır. Coğrafya konuları içerisinde mekân ve yer gibi kavramları sürekli görmektediriz. İnsan ile doğal çevre arasındaki ilişkileri inceleyen coğrafya her yaşta insan için gereklidir. Bu sebepten dolayı sosyal bilgiler dersinin 2005’de hazırlanan yeni programında bazı coğrafi konularda verilmesi gereken temel beceriler karşımıza çıkmaktadır. Bu becerilerden en önemlisi “mekân algılama becerisi” olarak programda yerini almıştır.

Sosyal bilgiler dersindeki coğrafi düşünme becerileri kapsayan etkinlikler arasında öğrencilerin harita becerileri kazanımı yer almaktadır (Sönmez & Aksoy, 2013). Dolayısı ile öğrencinin bulunduğu yakın çevreyi tanımlaması gerekmektedir. Nitekim coğrafya konularını öğrenmede etkili bir metot olan haritalar kullanılmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan haritalara ilişkin kazanım ve becerilerin incelenmesi ile 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan haritaların kartografik açıdan yorumlanmasıdır. Programda yer alan “mekânsal algılama”, “harita okuryazarlığı” ve “konum analizi” becerileri açısından haritaların kullanım amacına uygunluğu ile harita elemanlarının doğruluğu yansıtmadığı, metin-harita uyumu da tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ders kitapları incelenirken haritaların nitelikleri, hangi üniteye yer aldıkları, sınıf düzeyi, dağılımı ve başlıkları da belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Nitel araştırmada verilerden yararlanabilmek ve geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla gözlem, görüşme gibi her türlü yazılı olan veya olmayan kayıtlar araştırmaya katkıyı da birlikte getirmektedir. Nitekim doküman analizi hem yöntem olabilmekte hem de araştırma problemlerine veri kaynağı özelliğini taşımaktadır

(Yıldırım ve Şimşek 2016). Elde edilen verilen betimsel analize göre değerlendirilmiştir. Daha önceden belirlenen araştırma soruları çerçevesinde tablolar hazırlanıp ve yorumlanmaktadır (Yıldırım ve diğerleri, 2016). Bu yöntem dâhilinde örnekleme belirlerken amaçsal örneklemden faydalanılmıştır. Seçkisiz olmayan örnekleme yönteminden amaçsal (amaçlı) örnekleme araştırmanın amacı sahasında ayrıntılı bir biçimde incelemeler yapılabilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, & Şirin Karadeniz, 2017). Bu kapsamda 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı ile 2018 yılında Anadolu yayıncılık tarafından yayınlanan 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ve MEB tarafından yayınlanan 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından faydalanılmıştır.

3. BULGULAR

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5,6 ve 7.Sınıf Düzeyinde Belirlenen Kazanım ve Açıklamalarda Harita Kullanımı

2018 Sosyal Öğretim Programında 27 temel beceri arasından harita okuryazarlığı, konum analizi ve mekân algılama becerileri coğrafya eğitimi kapsamına girmektedir.

Tablo 1: 5,6,7. Sınıf Öğretim Programında Belirlenen Kazanım ve Açıklamalarda Harita Kullanımı

Sınıf düzeyi	Ünite Numarası ve Adı	Kazanım Numarası Ve Açıklaması
5	3-İnsanlar Yerler Ve Çevreler	5.3.1. Harita çizilirken belirli oranlarda küçültme yapıldığına değinilir. (Ölçek türlerine ve hesaplamalarına girilmez. Fiziki haritada yer alan temel unsurlar ve bu unsurların anlamları üzerinde durulur.)
6	2-Kültürel Miras	6.2.5. Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar. Tarihi İpek ve Baharat yolları, ilgili haritalar üzerinden ele alınır.
6	3-İnsanlar Yerler Ve Çevreler	6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır. 6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler. Türkiye'nin yer şekillerine, iklim özelliklerine ve bitki örtüsüne dair haritalar kullanılır. 6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. Türkiye'nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar verilir.

5. Sınıfta 33 kazanımdan sadece İnsanlar yerler ve çevreler ünitesinde 5.3.1. kazanım ve açıklamasında harita okuryazarlığı becerisine yer verilmiştir (MEB, 2018).

6. Sınıfta ise 34 sosyal bilgiler kazanımı arasından sadece 3 kazanımda konum analizi becerisi ile harita okuryazarlığı becerisinden faydalanılmıştır. Hem Kültürel miras hem de İnsanlar, Yerler ve Çevreler ünitesinde 6.2.5. kazanımın açıklamasında haritadan faydalandığı gözlemlenmiştir. 6.3.1. kazanım ve açıklamasında konum analizi becerisine yer verildiği görülmektedir. Hem mekân algılama hem de harita okuryazarlığı becerisi ise 6.3.2. ile 6.3.3. kazanım ve açıklamalarında saptanmıştır.

Tablo 2: 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında (Anadolu Yayıncılık) Kullanılan Haritalar Ve Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite	Ünite Adı	Kullanılan Haritalar	Harita Sayısı
2	Kültür Ve Miras	Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıklar Haritası	1
3	İnsanlar Yerler Ve Çevreler	Türkiye Fiziki Haritası	1
		Türkiye İklim Haritası	1
		Türkiye İllerinin Nüfus Miktar Haritası (2017)	1
		Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası	1

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında toplamda 5 harita kullanılmıştır. Tabloda 2. Ünite olan Kültür Ve Miras ünitesinde Uygarlıkları Öğreniyorum konusunda Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıklar Harita unsurları tam verilmiştir. Konumlandırma yönünden paralel ve meridyenlerin olmadığı görülmektedir. Fakat medeniyetlerin sınırları karışık gösterilmiştir, dönemin kent merkezlerine yer verilebileceği düşünülmüştür.

Şekil 1: Anadolu Ve Mezopotamya Uygarlıkları Haritası

3. Ünite olan İnsanlar Yerler Ve Çevreler ünitesinde “yeryüzü şekilleri” konusunda Türkiye Fiziki Haritası lejantı ve lejant açıklaması ile birlikte görüntü kalitesi net verilmiştir.

Şekil 2: Türkiye Fiziki Haritası ve Lejant Tablosu

İklimin İnsan Faaliyetlerine etkisi konusunda Türkiye İllerinin Nüfus Miktarı haritasında TUİK 2017 verileri kullanılmıştır ve harita okuryazarlığı becerisi açısından daha önceki kitaplardaki haritalardan farklı bir lejant tekniği uygulanmıştır.

Şekil 3: Türkiye'nin İllerinin Nüfus Miktarı Haritası

Harita okuryazarlığı becerisi açısından kullanılan renklerin Afetler Ve Çevre Sorunları konusunda Türkiye Deprem Bölgeleri haritası renk kalitesinin önemi gösterilmiştir.

Şekil 4: Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (MEB) harita kullanımı açısından değerlendirmesi

Tablo 3: 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Anadolu Yayıncılık) harita kullanımı açısından değerlendirmesi

Ünite	Ünite Adı	Kullanılan Haritalar	Harita Sayısı
2	Kültür Ve Miras	Orta Asya Fiziki Haritası	1
		Asya Hun Devleti	1
		Kök Türk Devleti	1
		Uygur Devleti	1
		İslamiyet Öncesi Arap yarımadası haritasında	1
		8. Yüzyıl Emevi Devleti Haritası	1
		Karahanlılar	1
		Gazneliler	1
		Büyük Selçuklu Devleti	1
		Anadolu Türk Beylikleri	1
		Türkiye Selçuklu Devleti	1
		Haçlı Seferleri	1
3	İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	İpek Yolu	1
		Baharat Yolu	1
		Paraleller (Yerküre Görseli)	1
		Meridyenler (Yerküre Görseli)	1
		Türkiye'nin Bulunduğu Koordinat Düzlemi	1
		Türkiye'nin Konumu(yerküre)	1
		Türkiye Fiziki Haritası (görsel)	1
		Asya, Avrupa, Afrika haritası (görsel)	1
		Türkiye'nin Uluslararası yol güzergâhları (görsel)	1
		Hava durumu haritası (görsel)	1
		Kıtalar	1
		Türkiye Fiziki Haritası	5
5	Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Türkiye İklim haritası	1
		Türkiye Bitki Örtüsü	1
		Dilsiz Harita (Görsel)	2
		Dünyanın İklim tipleri	1
		Zihin Haritası	1
		Türkiye Tarım Ürünleri Haritası	1
		Dilsiz Harita	3
		Zihin Haritası	1
6	Küresel Bağlantılar	Almanya	1
		Rusya	1
		Çin	1
		ABD	1
		İngiltere	1
		Enerji Nakil Hatları haritası	1

The map illustrates the Eastern Roman Empire (Doğu Roma İmparatorluğu) in pink, which includes Anatolia, Syria, Egypt (Mısır), and parts of the Levant. To the east is the Sassanid Empire (Sasanî İmparatorluğu) in yellow. To the south are the Arab Peninsula (Arap Yarımadası) and the Kingdom of Aksum (Habesh Krallığı) in green. To the west is Africa (Afrîka). Major cities marked include İstanbul, Şam, Kudûs, Nihavend, Medine, and Mekke. The map also shows the Black Sea (Karadeniz), the Aegean Sea (Akdeniz), the Caspian Sea (Hazar Denizi), and the Red Sea (Kızıldeniz). A scale bar indicates 0 to 450 km.

172

Şekil 7: Türkiye'nin Uluslararası Ticaret Yolları

Kıtalar haritası harita unsurlarına uygun verildiği görülmüştür. Ülkemizin güzellikleri haritada başlığı altında Türkiye Fiziki Haritasına yer verilmiştir fakat lejant küçüktür. Türkiye iklimi ve Türkiye bitki örtüsü haritaları illerin iklim ve bitki örtüsünü karşılaştırılarak coğrafyanın dağılışı ilkesine kolaylık sağladığı düşünülmüştür. Dilsiz harita görseli büyük verilebilirdi. Türkiye Fiziki haritaları iki sayfaya dâhil edilmesine rağmen 34-36 doğu meridyenleri arasında kalan kısım sayfa ortasına basılmıştır. Ülkemizin zenginlikleri haritada konusunda Türkiye'nin nüfusu, ekonomik faaliyeti, yer altı kaynaklarının haritaları harita okuryazarlığı becerisine katkı sağladığı düşünülmüştür. Türkiye Akarsular, göller ve barajlar haritası, Türkiye yer altı su ve kaynaklarının dağılım haritalarının lejant ve renklerde daha netlik olmasının gerekliliği düşünülmüştür. Çevremizde kimler yaşıyor anlatımında Dünyanın iklim tipleri haritasından faydalanılmıştır. Zihin kavram haritalarının öğretimi vurgulanan bir konudur ve Zihin haritası örneğinin doldurulması istenmiştir. (Şekil 8)

Şekil 8: Zihin Haritası

Değerlendirme sorularında da Türkiye fiziki ve dilsiz haritalara yer verilmiştir.

5. ünite de kaynaklarımız kazanca dönüşüyor konusunda Türkiye tarım ürünlerinin, Türkiye madenleri Türkiye kâğıt fabrikası ve Türkiye Turizm haritası haritalarının unsurları eksiksiz gösterilmiştir. Proje adları verildiğinde dilsiz haritalar üzerinden gösterilen iller konum analizi becerisine katkı sağladığı düşünülmektedir fakat harita unsurlarında eksiklikler bulunmaktadır.

6. Ünite Küresel Bağlantılar ünitesinde ithalat ve ihracat yaptığımız ülkelerin haritaları konum analizi becerisine göre değerlendirildiğinde matematik ve özel konumda belirsizlik bulunmaktadır. Rusya'nın haritasında dünyanın neresinde yer aldığı anlaşılamamaktadır. (Şekil 9) Enerji nakil hatları haritasında yön oku bulunmamaktadır.

Şekil 9: Rusya

Ders kitabının ağırlıklı olarak tarih konularını içermesi metin-harita uyumunu incelemeyi gerektirmiştir. Haçlıların en başarılı olduğu seferdir. İznik'i alan haçlılar Eskişehir'de Selçuklularla yaptıkları meydan muharebesini kazanmışlardır. Kudüs, Urfa ve Antakya gibi kutsal kabul ettikleri yerleri almışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti başkentini Konya'ya taşımıştır. (Şekil 10)

Şekil 10: Haçlı Seferleri

Yukarıdaki metin-harita ilişkisine bakıldığında 1. Haçlı seferlerinin haritadaki lejantta 1. Haçlı seferi güzergâhında verilen Şam, Edirne, Taranto, Bruges, Rouen, Clermont, Toulouse şehirlerinin metinde yer verilmediği tespit edilmiştir. Haçlı seferlerinin başlangıç ve bitiş yollarının güzergâhta belirtilmemesi çıkarım yapmayı zorlaştırmaktadır ve genel bir fikir verilmeye çalışılmıştır.

7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (MEB) harita kullanımı açısından değerlendirmesi

Tablo 4: 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (MEB) harita kullanımı açısından değerlendirmesi

Ünite	Ünite Adı	Kullanılan Haritalar	Harita Sayısı
2	Kültür Ve Miras	Kayıların Anadolu'ya Gelişi	1
		Anadolu Beylikleri, XIV. Yüzyıl başları	1
		II. Murad Osmanlı Devleti toprakları haritası	1
		Osmanlı Devleti'nin Karadeniz Kıyı Fetihleri	1
		Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Hâkimiyeti	1
		İpek Ve Baharat Yolu haritası	1
		Coğrafi Keşiflerin Haritası	1
3	İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	Türkiye'nin İl nüfus haritası 2017	1
		Göç Haritası (TÜİK-2017), En çok göç alan ve göç veren seki il)	1
4	Bilim, Teknoloji Ve Toplum	Orta Çağ'da Bilim ve Kültür Merkezleri (görsel)	1
		Türkiye haritası	1
Kitap Sonu		Türk Dünyası haritası	1

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında 12 haritaya yer verilmiştir. Harita türleri incelendiğinde ağırlıklı tarih içerikli konularda yer aldığı gözlemlenmiştir.

2. üniteye Kültür ve miras da beylikten cihan devletine konusunda Kayıların Anadolu'ya Gelişi, Anadolu Beylikleri, XIV. Yüzyıl başları ve II. Murad Osmanlı Devleti toprakları haritalarında yön oku bulunmamaktadır. Denizlerdeki hâkimiyeti anlatan Osmanlı Devleti'nin Karadeniz Kıyı Fetihleri ile Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Hâkimiyeti haritalarında yön oku yoktur. Ticaret yollarının anlatıldığı ipek ve baharat yolu ile coğrafi keşiflerin haritasında yön oku eksiktir.

3. üniteye (İnsanlar, yerler ve çevreler) Türkiye'nin il nüfus haritası 2017 haritasında nüfus dağılışı haritası ile Göç Haritası (TÜİK-2017), (En çok göç alan ve göç veren seki il) üzerindeki illerin renkleri kaliteli yansıtılmıştır.

4. üniteye (Bilim, teknoloji ve toplum) Orta Çağ'da Bilim ve Kültür Merkezleri (görsel) haritanın unsurları amaca uygun değildir.

Şekil 11: Orta Çağda Bilim Ve Kültür Merkezleri

Malazgirt zaferinden sonra yurt edinmek için Anadolu'ya gelen boylardan biri de Kayılardı. Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat, Ertuğrul Bey idaresindeki Kayıları ilk olarak Ankara yakınlarındaki **Karacadağ** yöresine yerleştirdi. Daha sonra Kayılara **Söğüt ve Domaniç** yörelerini yaylak ve kışlak olarak verdi. Yukarıdaki metinde Karacadağ ve Söğüt ve Domaniç yörelerine yerleştiği verilmesine rağmen metinde olmayan Ahlat yöresi haritada Kayıların ilk durağı olarak gösterilmiştir.

Şekil 12: Kayıların Anadolu'ya Gelişi

Kitabın en sonundaki Türkiye haritasında ve Türk Dünyası haritasında yön oku eksiktir.

Şekil 13: Türkiye Haritası

4.SONUÇ ve TARTIŞMA

İnsan-mekân ilişkisini en iyi yansıtan haritalardır ve haritaya ilişkin kazanım ve harita okuryazarlığı becerilerinin öğrencilere coğrafyayı öğretmede önemli bir kaynaktır. (Kızılcıaoğlu, 2007). Sosyal bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında da coğrafya temelli dersler haricinde haritalar tarihi konular içerisinde de kaynak olarak kullanılmaktadır. Mekân kavramı tarihi olaylarla ilişkilendirildiğinde haritalar aracılığıyla coğrafi etkisinin analizi yapılabilmektedir (Akengin, 2015). Nitekim 2018 sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazanımlara harita kullanımına yönelik beceriler ve bu beceriler doğrultusunda ders kitaplarındaki haritalara ilişkin bilgilere yer verilmediği düşünülmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim programı haritalara ilişkin bilgilerde 5. Ve 6. Sınıf ünitelerinde 5 kazanıma yer verilmiştir. Kazanımlar temelinde MEB yayın evi tarafından hazırlanan 6. Sınıf ve 7. Sınıf ders kitapları ve Anadolu yayıncılık tarafından hazırlanan 5. Sınıf kitabında “mekânsal algılama”, “harita okuryazarlığı” ve “konum analizi” becerilerine yönelik hazırlandığı tespit edilmiştir. 5 sınıf kitabında 5, 6. Sınıf kitabında 45 ve 7. Sınıf kitabında 12 harita kullanılmıştır. Bekdemir & Polat (2016)’ya göre sosyal bilgiler öğretim programında 5. Ve 6. Sınıf kazanım sayısının 4 olduğu ve MEB yayınevinin 5. Sınıf ders kitabında 57 harita tespit edilmiştir. Bu çalışma ile karşılaştırıldığında kazanım ve harita sayısında azalış tespit edilmiştir. 5.6. ve 7. Sınıf ders kitaplarında 62 haritaya görülmüştür. En az haritanın 5. Sınıf Anadolu yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabı incelendiğinde toplamda 5 harita kullanıldığı görülmüştür. Kültür Ve Miras ünitesi ile İnsanlar, Yerler Ve Çevreler ünitesinde yer verilmiştir. Harita okuryazarlığı becerisi kapsamında değerlendirildiğinde lejant, yön okunması verildiği anlaşılmıştır. Haritalarda hem renk kalitesinin hem de güncel TÜİK verilerinin olması harita okuryazarlığı hakkında bilgi vermesi dikkat çekmektedir. En fazla harita ise 45 harita ile MEB tarafından hazırlanan 6. Sınıf ders kitabıdır. En fazla kullanılan 5 tane Türkiye fiziki haritası ile 3 tane Dilsiz haritaya yer verilmiştir. Bu haritalara Değerlendirme sorularında da gösterilmiştir. Konum analizi becerisi dâhilinde Orta Asya Fiziki haritasında Paralel ve meridyenlerin numarası olmadığı ve lejant ve yön okunması gösterilmediği dikkat çekmektedir. İslamiyet Öncesi Arap yarımadası haritasında lejant eksik verilmiştir. I. Ve II. Köktürk Devleti haritası ile Uygur devleti harita elemanları tam verilmiştir. Üretim, Dağıtım ve Tüketim ünitesinde Türkiye’nin tarım ürünleri, Türkiye madenleri Türkiye kâğıt fabrikası ve Türkiye Turizm haritalarının içeriklerinin önceki yayınevlerine göre öğrencilere rehberlik niteliğindedir. Küresel Bağlantılar ünitesinde ithalat ve ihracat yaptığımız ülkelerin haritalarında konum analizi berisi yönünden zenginleştirilmediği ve paralel ve meridyenlerin olmadığı gözlemlenmiştir. Enerji nakil hatları haritasının yön okunmaması gözlemlenmiştir. MEB 6. Sınıf kitabı ile Anadolu yayıncılık 5. Sınıf kitabı karşılaştırıldığında MEB yayınevi haritalar daha fazladır. Bekdemir ve Polat 2016’ın yorumu da sonucu desteklemektedir.

2018 yılında MEB tarafından yayınlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında 12 haritanın 7 sinde Kültür ve Miras ünitesinde tarih içerikli konularda dağılım gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu haritalar arasında Kayıların Anadolu'ya Gelişi, Anadolu Beylikleri, XIV. Yüzyıl başları ve II. Murad Osmanlı Devleti toprakları haritaları ile Osmanlı Devleti'nin Karadeniz Kıyı Fetihleri ile Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Hâkimiyeti haritalarında yön oku bulunmamaktadır. Ticaret yollarının anlatıldığı ipek ve baharat yolu ile coğrafi keşiflerin haritasında da rehberlik edici yön okuna rastlanmamaktadır. Hem Tarih öğretiminin öngördüğü mekân kavramının doğrultusunda hem de mekân algılama becerisi kapsamında hazırlanmalıdır. (Darakçı, 2014)' e göre de Sosyal bilgiler programında mekânının önemini özellikle belirtmiştir. İnsanlar yerler ve çevreler ünitesi ile Bilim, teknoloji ve toplum ünitesinde Türkiye'nin il nüfus haritası 2017 haritasında nüfus dağılışı haritası ile Göç Haritası (TÜİK-2017) renkleri kaliteli hazırlanmıştır. Orta Çağ'da Bilim ve Kültür Merkezleri (görsel) haritanın unsurları amaca uygun değildir. Buna ek olarak ders kitabın en sonundaki Türkiye haritasında ve Türk Dünyası haritasında yön oku eksiktir. Buğdaycı vd. (2015)'ne göre sosyal bilgiler ders kitaplarında ölçek, yön oku ve lejant eksikliklerinin giderilmesi doğrultusunda haritaların hazırlanışında kartograflardan faydalanılması gerektiği düşünülmektedir. Haritaların kazanımlar doğrultusunda amaçlarına uygun ve tasarlarken uygun seviyeye göre hazırlanması gerektiği belirtilmiştir Özellikle Tarihi konularda harita-metin uyumunda eksikliler harita okumayı zorlaştırmaktadır. Harita-metin ilişkisini vurgulayan (Ünal & Ünal, 2015) bu yoruma destek vermektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda gelecek çalışmaları yönlendirebilecek ve araştırmacılara ışık tutabilecek şu öneriler getirilmiştir:

- Sosyal Bilgiler Ders kitaplarındaki haritaların uzmanlar tarafından hazırlaması gerektiği düşünülmüştür.
- Haritaların kaynak bilgilerine yer verilmelidir.
- Haritaların çiziminde öğrencilere yönelik etkinliklerde Google maps, Google Earth, Coğrafi Bilgi Sisteminden ya da Map info gibi harita programlarından faydalanılmasının mekân algılama ve harita okuryazarlığı becerisine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.
- Güncellik ilkesi doğrultusunda öğretim programlarına uygun haritalar ve metin-harita uymuna dikkat edilmesi gerektiği düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akengin, H. (2015). Tarih Öğretiminde Kullanılan Haritalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4(1), 122-155. <https://doi.org/10.17497/tuhed.185624>
- Akengin, H., & Ayaydın, Y. (2017). Mekânı Algılama ve zihin haritalarının geliştirilmesi üzerine bir araştırma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 36, 48-56. Erişim Adresi. <http://dergipark.org.tr/marucog/issue/30253/329055>
- Aksoy, B., & Sönmez, T. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Harita Becerileri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 65-79. Erişim Adresi. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/445335>
- Artvinli, E., & Kaya, N. (2010). Ortaöğretim Coğrafya 11 Ders Kitabının Coğrafi Becerileri Gerçekleştirebilme Düzeyi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 305-320. Erişim Adresi. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935153.pdf>
- Atalay, İ. (2012). *Genel Fiziki Coğrafya*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık hizmetleri.
- Bekdemir, Ü., & Polat, S. (2016). Sosyal Bilgiler 5. Ve 6. Sınıf Ders Kitaplarında Harita Kullanımı. *Ekev Akademi Dergisi*, 68, 363-381. Erişim Adresi. <http://www.ekevakademi.org/DergiTamDetay.aspx?ID=703&Detay=Ozet>
- Buğdaycı, İ., & Bildirici, İ. Ö. (2009). Harita Kullanımının Coğrafya Eğitimindeki Önemi. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*,. Erişim Adresi. https://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/f489f642a0ddb10_ek.pdf
- Buğdaycı, İ. (2012). İlköğretimde Harita Kullanımı Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi. *Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, Erişim Adresi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Konya.
- Buğdaycı, İ., Bildirici, İ. Ö., & Tarman, B. (2015). 6-7. sınıf Sosyal Blgiler Ders Kitaplarındaki Haritaların Kartografik Tasarımlarının Kazanımlar Açısından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/4. p://dx.doi.org/10.12780/uusbd.94266
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., & Şirin Karadeniz, F. D. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara : Pegem Akademi, 23. baskı.
- Darakçı, S. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Harita Kullanımı. *Mehmet Akif Ersoy Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 15-31. Erişim Adresi. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/207755>
- Doğan, Y., & Tuğ, O. (2017). Uluslararası Sınavlarda Başarılı Ülkeler ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tasarım Boyutu Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1, 56-79 Erişim Adresi. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/405508>
- Karadeniz, O., Eker, C., & Burunsuz, E. (2015). Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yapılandırıcılığı Öğrenme Kuramı İlkelerine Göre Değerlendirilmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*. 10(3), 563-580. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7916>
- Kartal, F. (2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Harita Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yüksek lisans Tezi. *Cumhuriyet üniversitesi, eğitim bilimleri enstitüsü*, Erişim adresi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>. Sivas.
- Kızılcıaoğlu, A. (2007). Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 341-358. Erişim Adresi. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/455/437>
- Kızılcıaoğlu, A., & Taş, H. İ. (2007). İlköğretim İkinci Kademedeki Coğrafya Eğitimi Ve Öğretimi: Öğrenme Alanları Ve Kazanım Boyutu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 16, 93-108. Erişim Adresi. <http://dSPACE.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/2524/565-1087-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6*. Ankara. 1. Baskı Erişim Adresi. <http://img.eba.gov.tr/499/267/1a8/58e/f29/dd4/3ee/b04/6ae/47a/6fe/c26/6c7/9a0/002/4992671a858ef29dd43eeb046ae47a6fec266c79a0002.pdf>
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7*. Ankara. 1. Baskı. Erişim adresi. <http://img.eba.gov.tr/713/867/1a8/58e/f29/dd4/3ee/b04/6ae/47a/6fe/c26/6c7/9a0/004/7138671a858ef29dd43eeb046ae47a6fec266c79a0004.pdf>
- Sönmez, Ö. F., & Aksoy, B. (2013). Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Programlarında Harita Becerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171(171), 269-288. Erişim Adresi. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/395461>
- Şahin, E. (2018) *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5*. Ankara: Anadolu Yayıncılık: Feryal Matbaası Erişim Adresi. <http://www.eba.gov.tr/ekitap?icerik-id=6196>
- Turan, R. (2018). 2017 İlkokul Ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Diyelektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*. 19.295-328 DOI: 10.22464/diyalektolog.257
- Ünlü, M. (2011). Coğrafya Derslerinde Coğrafi Becerilerin Gerçekleşme Düzeyi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 2155-2172. Erişim Adresi. <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/pdfViewer/index.xhtml?uId=1974&ioM=Paper&preview=true&isViewer=true#pagemode=bookmarks>
- Ünlü, M., & Güncegörü, H. A. (2013). Coğrafya Derslerinde Harita Becerisine Yönelik Uygulamaların Öğretmen Tutumlarına Etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi sayı: 27*, 58-71. Erişim Adresi. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/3315>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı.